

AMERIČKI GRAĐANSKI RAT (1861.-1865.) I GRAĐANSKA HRVATSKA

Tvrtko Jakovina

1.0. Uvod

Nakon što je car *Franjo Josip* Laxenburškim manifestom 1859. g. najavio obnovu ustavnosti u Habsburškoj Monarhiji, a prije konačnog preuređenja u dvojnu državu, pred hrvatskim je *političkim narodom*, mislećim dijelom puka, bila velika odgovornost. Valjalo se izboriti za što bolji pravni položaj Hrvata u Monarhiji, da bi se tako osigurala osnova za uključivanje u ubrzan gospodarski razvoj. Prema dubokom uvjerenju svakog političara u Saboru, Hrvatska je zbog svoje prošlosti i *hiljadugodišnjeg ustava*, zbira važnih političko-pravnih dokumenata konstitucionalne naravi iz njezine prošlosti, imala pravo na stvarno ujedinjenje svih *česti* Trojednice i posebno ugovorno povezivanje s Bečom i Peštom.

Na drugom je kraju svijeta, u tada još beskrajno udaljenim Sjedinjenim Državama, 1860. g. za 16. predsjednika izabran republikanski kandidat *Abraham Lincoln*. Već prije nego što se u inauguralnom govoru obratio stanovništvu Unije, država koju je trebao voditi raspadala se. Kršenje ustava, sukob nadležnosti središnje vlasti i država članica, bili su glavna pitanja u sporu. Raspravljalo se o tome je li ulaskom u Uniju svaka država zadržala svoju suverenost, slobodu i neovisnost i je li središnja administracija dužna vladati usuglašavajući se s vladama pojedinih država ili su one međusobno subordinirane. Sloboda crnaca i ukidanje ropstva, iako u osnovi njegov stvarni povod, tek su tijekom sukoba postale nerazlučiv dio borbe Sjevera protiv Juga.

Europske su sile, napose Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska, imale svoje neraščićene račune u zapadnoj hemisferi. Iz sukoba Unije i Konfederacije Sjedinjenih Država nastojale su izvući korist za sebe. Slučaj s britanskim brodom "Trent", koji je aktualizirao pitanje slobodne plovidbe morima, bio je prvi u nizu u kojem su se europske sile izravno, iako ne oružano, uključivale u sukob. Mogućnost izbijanja rata između Ujedinjenog Kraljevstva i Unije zbog Kanade, francuska avantura u Meksiku s *Maksimilijanom Habsburškim* pa i posjet ruskih brodova New Yorku, samo su neka od europskih miješanja u američki sukob. Američki se građanski rat već tada u određenom obliku i intenzitetu doticao gotovo svakog svjetskog naroda.

Temeljna je zadaća ove analize otkriti kakva je bila obaviještenost hrvatske javnosti o Sjedinjenim Državama i američkom društvu uopće, a napose o sukobu Sjevera i Juga SAD-a. Hrvatsko je društvo tada o Američkom građanskom ratu (1861.-1865. g.) bilo obavještavano isključivo putem novinskih članaka. Ulazeći u istraživanje novinskih

izvješća u dva onovremena zagrebačka dnevnika, "Pozora" i "Narodnih novina", pretpostavljao sam da se hrvatski tisak, koji se u to vrijeme osuvremenjuje i veću pažnju počinje posvećivati vanjskoj politici, zbog specifičnih preokupacija pravnokonstucionalnog tipa u vlastitoj sredini i Sjedinjenim Državama, nužno referirao na građanski rat američkog Sjevera i Juga.

Daljnja istraživanja trebala bi posvetiti pažnju ostalim novinama (tjednicima i dnevnicima) koji su u to vrijeme tiskani u Hrvatskoj. Također, valjalo bi proučiti i eventualno privatno dopisivanje iz ovoga razdoblja, napose ono s hrvatskim iseljenicima u Sjedinjenim Državama, ukoliko takvo postoji.

2.0. Pravna osnovica Američkoga građanskoga rata

Godine 1787. svaka je država Unije Sjedinjenih Država dobila pravo sama odlučiti hoće li na svome teritoriju držati robovsku radnu snagu ili neće.

Stalnu i žestoku borbu robovlasničkih i slobodnih država za nadzor nad Kongresom ublažio je 1820. godine doneseni *Missouri Compromise*. Tada je u Uniju primljena država Main kao slobodna i Missouri kao robovlasnička, a istovremeno je zabranjeno proširenje ropstva, "osebujne institucije" (*peculiar institution*), na sjever dalje od crte 36°60'. Ovim je ravnoteža između jedinica bila privremeno učvršćena.

Godine 1850. Kalifornija je, najviše zahvaljujući zalaganju senatora *Stephena A. Douglasa*, poznatog pod nadimkom Mali Div, primljena u Uniju kao slobodna država. Do tada postojeća ravnoteža bila je narušena. Političari Juga upozoravaju da će radije razvrgnuti Uniju, nego prihvatiti dominaciju Sjevera. Kompromis je ipak pronađen i 1850. g. Kongres se složio s uvođenjem strožeg zakona o odbjeglih robovima (*Fugitive Slave Act*), dok je novostvorenim teritorijima New Mexica i Utaha ostavljeno na volju da sami odluče o uvođenju robovske radne snage. U Districtu Columbia zabranjena je trgovina robljem.¹

Zaoštavanje nepovjerenja među Sjeverom i Jugom pojačano je knjigom "Čiča Tomina koliba" *Harriet Beecher Stowe* objavljenom 1852. godine, koja je do kraja godine prodana u nakladi od 300 000 primjeraka. Iako pisan u maniri dobrohotnog rasizma, roman je naelektrizirao Sjever, unovačio tisuće novih pristalica abolicije ropstva, dok je na Jugu svojom površnošću i, često, netočnošću, izazvao osudu i zgražanje.²

Od donošenja *Kansas/Nebraska Acta* (1854. g.) događaji su se ubrzali i od akademskih rasprava prerasli u prve oružane sukobe. Kao zagovornik narodnog suvereniteta

---

¹ George Brown Tindall/David E. Shi, *America, A Narrative History*, W. W. Norton and Company, USA 1996., 408-411, 658-659. (Dalje: Tindall/Shi, *America. The National Experience*, part I, 295; John A. Krout, *United States to 1877*, 1971., 122-125. (Dalje: Krout, *United States*), *The Civil War wall chart*.

TERITORIJ je državno-pravni pojam koji opisuje nesamoupravno područje na kojem živi mali broj stanovnika. Pošto se na neko područje doseli više od 5000 muškaraca, oni stječu pravo organizirati upravu. Dobivaju od Vlade imenovanog guvernera i suce, a skupština ima savjetodavni karakter. Kada broj stanovnika dosegne najmanje 60 000 muškaraca, stječe se pravo izbora konventa i mogućnost organiziranja države - članice Unije. Državnost je tako izraz broja stanovništva.

² Šefko Kurtović, *Opća historija države i prava*, knjiga II, Zagreb 1990., 99-100. (Dalje: Kurtović, *Pravo*).

² Tindall/Shi, *America*, 659; *The National Experience*, 229.

senator je Douglas uspio postići odbacivanje Missourijskog kompromisa od strane Kongresa. Uvođenje ropstva u novostvorene teritorije Kansasa i Nebraske ostavljeno je na volju tamošnjem stanovništvu. Zakonom su, međutim, bile nezadovoljne obje strane. U Kansasu doskora dolazi do krvavog graničnog rata *Free Statera* i prorobovske struje (*Bleeding Kansas*).³

Batiranje sjevernjačkog političara *Charlesa Summera* nakon njegova govora u Kongresu naslovljenog "Zločin prema Kansasu" (1856. g.) pokazivalo je ne samo stupanj netolerancije već i općeniti stav Južnjaka čak i prema bijelcima Sjevera. "Bijelci u robovlasničkim državama Juga tjelesno su nadmoćniji od ljudi u slobodnim državama; njihova moralna nadmoć dokazana je sukobom političara u Kongresu - napose batiranjem senatora *Charlesa Summera* 1856. godine", pisao je dopisnik *The Timesa* *William Howard Russel*.⁴

Kontroverzna presuda Vrhovnog suda u slučaju roba *Dreda Scotta*, kao i predizborne debate u utrci za senatorsko mjesto države Illinois između do tada nepobjedivog Douglasa i malopoznatog advokata Lincolna, dodatno su uzbuđivale javnost.⁵ Lincoln je, a s njime i novoutemeljena Republikanska stranka, pokazao da unatoč svim nedorečenostima i nekonzistentnosti smatra ropstvo nemoralnom, nehumanom i okrutnom institucijom kojoj valja onemogućiti dalje širenje. Što dalje valja učiniti s crncima, Lincolnu nije bilo jasno. Filozofijski i apstraktno on vjeruje u jednakost svih ljudi, ali smatra da je fizička razlika crnaca i bijelaca tolika da dvije rase ne mogu živjeti zajedno. Jedna od njih nužno mora biti podređena. U toj se situaciji Lincoln zalaže za vlast vlastite rase, a crncima predlaže iseljavanje.⁶ Govor "*House Divided*" pokazuje da u očuvanje Unije vidi primarni interes svoga političkog djelovanja. Kao pravi sin vremena romantičnog nacionalizma, Uniju drži glavnim bedemom slobode u svijetu i ne želi učiniti ništa što bi je moglo razoriti, kao što je primjerice zalaganje za ukidanje ropstva gdje ono već otprije postoji. Države koje ga svojevrijedno obdržavaju imaju na to pravo po slovu Ustava.⁷

Nakon pokušaja *Johna Browna* da inicira masovni robovski ustanak zauzimanjem arsenala u Harpers Ferryju, Virginia, 1859. godine i njegova pogubljenja po odluci sudskih vlasti, abolicionisti su dobili mučenika, a kompromis između Sjevera i Juga više nije bio moguć.⁸ Rezultati izbora 1860. godine i izbor republikanskog kandidata Abrahama Lincolna za predsjednika bili su tek povod za logični završetak ovog niza događaja.

Uniju je prva napustila South Carolina (20. XII. 1860. g.), a za njom su slijedile države Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas, North Carolina, Arkansas, Ten-

³ Isto, 328 Henri Bemford Parks, Istorija Sjedinjenih Američkih Država, Beograd 1986., 358. (Dalje: Parks, Istorija). Tindal/Shi, America, 659.

⁴ American History, volume I (Brian Holden Reid, First Blood to the South: Bull Run 1861), Guilford 1993., 185. (Dalje: American History).

⁵ Tindal/Shi, America, 672-674; David M. Potter, The Impending Crisis: 1848-1861, Harper 1976, 328-355. (Dalje: Potter, Impending Crisis).

⁶ Isto, 344. American History, (Dorothy Wickenden, Dismantling the Peculiar Institution), 200.

⁷ Potter, Impending Crisis, 343.

⁸ Krout, United States, 130.; Tindal/Shi, America, 679-681.

nessee i Virginia. One su na konvenciji u Montgomeryju oformile Konfederaciju Sjedinjenih Država na čelu s bivšim državnim tajnikom za rad u administraciji *Franklina Piercea* (1853.-1857.), senatorom iz Missisippija, *Jeffersonom Davisom*.⁹

Missouri, Kentucky, Maryland, Delaware i zapadni dio Virginije (koji je 1863. godine priznat kao zasebna država, West Virginia), iako robovlasničke države, ostale su vjerne Uniji.

Lincolnovim je izborom na Jugu zavladao panika i stav da je novi predsjednik isto što je *George III.* bio stotinjak godina ranije. Opasnost je prijetila Jugu: potreba da se ropstvo obrani, odupre abolicionistima i prisile *Jenkiji* da priznaju sva prava Južnjacima.¹⁰

Nesporazumi su bili pravne naravi. Države ujedinjene u Konfederaciju drže da je svaka država posebno ratificirala Ustav i dio prava prenijela na središnju, federalnu vladu, kao zajedničkog agenta i administratora. Sjedinjene su Države pluralistička liga suverenih političkih jedinica, koja je za određene i ograničene potrebe stvorila federaciju. Sjever je držao da je Unija nacionalna država, u koju su se članice udružile i na nju prenijele svoja suverena prava. Po suprotstavljanju *pluribus a unum* Sjedinjene su Države, vjerojatno, jedina država koja je više od sedamdeset godina kulturno, politički, nacionalno i prostorno jačala, a da nije posve utvrdila je li uopće nacija.¹¹ Očuvanje je Unije bilo osnovni proklamirani cilj sukoba; tek poslije se ukidanje ropstva "pretvorilo" u prvi ratni cilj.

Prije 1861. godine Sjedinjene su Države bile imenica u množini, decentralizirana republika u kojoj je jedino pošta bila ustanova pod nadzorom središnje uprave. Doba konfederalnog federalizma, u kojem su države članice imale široku samostalnost, a savez mahom ovlasti vanjskopolitičkog karaktera, nestajati je počeo Lincolnovim izborom.¹² Rat kojemu je prvi cilj bilo očuvanje Unije, završio je kao sukob koji je stvorio američku naciju i ukinuo ropstvo. Robovi su *de facto* postali slobodni od trenutka kada je predsjednik Abraham Lincoln donio *Proglas o emancipaciji (Emancipation Proclamation)*, a *de iure* od ratifikacije trinaestog Amandmana od strane Kongresa 18. XII. 1865. godine. Uz četrnaesti Amandman, ovo je bio temelj ravnopravnosti bivših robova, koja je svoju punu primjenu ostvarila tek u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, i to ne uvijek i ne potpuno.

Američki je građanski rat stvorio američku Naciju. On je dominaciju Juga zamijenio nadmoći Sjevera, južnjačku kulturu i način života, kao i secesijske, centrifugalne, tendencije zamijenio jedinstvenim, nacionalnim, a ukidanjem ropstva ukinut je i najveći američki paradoks - da zemlja slobode počiva na ropstvu.

3.0. Hrvatski iseljenici u SAD u 19. stoljeću

Najveći je broj hrvatskih emigranata u Sjedinjene Američke Države otišao tek u posljednja dva desetljeća devetnaestog stoljeća. Stoga se naše iseljništvo u SAD-u

---

⁹ William A. Degregorio, *The Complete Book of U.S. Presidents*, Wing Books 1993., 204. (Dalje: Degregorio, Presidents).

¹⁰ Potter, *Impending Crisis*, 478.

¹¹ Isto, 479.

¹² Kurtović, *Pravo*, 102.

uglavnom i smatra novim. Nekoliko tisuća Hrvata, mahom iz Dalmacije, ali i poneki iz kontinentalnih dijelova i sjevernog Jadrana, odlaze iz Domovine i ranije, napose od 1830-ih godina dalje. Razlozi su mahom politički i gospodarski, ali i privatni. Najčešće se jednostavno napuštaju brodovi na kojima služe kao mornari, nakon što su na nekoliko prethodnih putovanja upoznali američke luke do kojih su plovili. Odlazilo se i od straha pred mobilizacijom, impresioniranosti opisima o bogatstvu i neslučenim mogućnostima u Americi, često bez čvrste odlučnosti da se ondje ostane trajno. Nakon otkrića zlata u Kaliforniji 1848. i nakon završetka Krimskog rata 1856. godine, iseljavanje u Novi svijet dobilo je snažan impuls.¹³

Preciznih podataka o broju emigranata iz Hrvatske prije 1880. g. nema, ali s velikom se pouzdanošću može pretpostaviti da je gotovo 10% svih iseljenika iz Austro-Ugarske bilo hrvatske nacionalnosti. U Ameriku se od 1861. do 1870. g. iz Austro-Ugarske odselilo 7.800 osoba. Iz Dalmacije je do 1850. godine emigriralo 16.539 ljudi, mnogi od njih upravo u Ameriku. Između 1850. i 1870. najmanje 13.000 osoba napustilo je Hrvatsku, a najveći broj seli se upravo preko oceana. Navedeni su podaci dobiveni na osnovi službenih popisa.¹⁴

Veliki je broj ranih doseljenika odlučio započeti život upravo u New Orleansu i okrugu Plaquemines u Louisiani. Prema gradskim popisima do 1850. godine ondje ih je više od dvije stotine. Do 1860. njihov se broj povećava za više od četiri stotine, a moguće je da ih je bilo i više. Tako je godine 1861. u gradskom području New Orleansa živjelo oko 400, a u području kotara Plaquemines više od 100 naših ljudi.¹⁵ Rijeka Mississippi bila je glavna vodena komunikacija kojom se odlazilo u susjedna južna područja, mahom države Mississippi i Alabama, a od 1848. godine sve više i u Kaliforniju, gdje San Francisco postaje najveće hrvatsko naselje prije 1880-ih godina.

Nakon što je u kasnim 1850-ima srebro pronađeno na prostoru teritorija Nevada, nekolicina našijenaca odlazi u to, tada najveće područje eksploatacije srebrne rude. Godine 1863. ondje osnivaju *Gold and Silver Mining Company at Reese River, Nevada*.¹⁶ Osim na istok, hrvatski doseljenici u Kaliforniju u potrazi za dragocjenim metalima kretali su se i prema sjeveru, pa je u državi Washington početkom 19. stoljeća postojalo hrvatsko ribarsko naselje u Big Harbouru u zaljevu Puget Sounda, potom u Seattleu i drugdje.¹⁷ Broj iseljenika iz kontinentalnih krajeva je nešto manji, a većina dolazi iz Gorskog kotara, Like, te karlovačkog i zagrebačkog područja. Doseljavaju se mahom u industrijske i rudarske centre Pennsylvanije, Missourija (Saint Louis), Michigana i Minnesote, dok se većina Istrana i stanovnika Hrvatskog primorja nastanjuje u gradovima New York, Boston, Baltimore, Philadelphia, Norfolk i drugdje.¹⁸

¹³ George J. Prpich, *The Croatian Immigrants in America*, New York 1971, 89-90. (Dalje: Prpich, *Croatian Immigrants*.); Milosh M. Vujnovich, *Yugoslav in Louisiana*, 21-23. (Dalje: Vujnovich, *Louisiana*).

¹⁴ Isto, 74-75, 83.

¹⁵ Vujnovich, *Louisiana*, 28-39.

¹⁶ Prpich, *Croatian Immigrants*, 76.

¹⁷ Ljubomir Antić, *Hrvati i Amerika*, Zagreb 1992., 99. (Dalje: Antić, *Amerika*). Prpich navodi i imena naših pionira u Oregonu, Prpich, *Croatian Immigrants*, 82.

¹⁸ Isto, 83., Louis Adamic, *A Nation of Nations*, New York and London 1945, 238. (Dalje: Adamic, *Nations*).

Među najznamenitijim ranim iseljenicima valja spomenuti oca *Josipa Kundeka* (Ivanić 1809. g. - Jasper, okrug Dubois, Indijana 1857. g.), koji je u svojoj župi osnovao nekoliko gradova, podizao škole i crkve. Zahvaljujući i ocu Kundeku, a posredstvom Leopoldinske zaklade, između 1832.-1858. godine, u Ameriku je poslano 57.000 florina (50.000 \$) kao potpora katoličkim misijama.¹⁹ Kunderk je vjerojatno prvi Hrvat koji je došao u Pittsburgh, a njegova pisma i putovanja u domovinu mnoge su navela na odlazak preko Oceana.²⁰

Iako ga je teško ubrojiti među tipične hrvatske iseljenike tih godina, sudbina *Njegova kraljevskog Veličanstva princa Consorta Johna Owena Dominisa* slična je ranim romantičnim epizodama hrvatsko-američkih odnosa. Na sreću, ovoga puta znanost ne tapka u mraku, već na osnovi pouzdanih podataka otkriva da je 1832. godine rođen sin *Johna Dominisa*, kapetana iz Hrvatskog primorja i njegove supruge, Amerikanke koji je odrastao na Havajima. U rujnu 1862. godine oženio se princezom *Lydijom Kamekaha Kapaakea*, kraljicom *Liliuokalani*, posljednjom vladaricom Havaja. Brakom je stekao i titulu princa Consorta.²¹

Većina doseljenih bila je neobrazovana, a bavili su se raznim zanimanjima. Na jugu SAD-a, u Louisiani, gdje ih je najviše, rade kao mornari ili kapetani, trgovci, barmeni, vlasnici su voćarnica i malih trgovina. Tek poneki su se doista obogatili, poput *Johna Vidacovicha* iz Herceg-Novog (1815.-1886.), koji je bio plantažer, ili *Luke Jurisicha* iz Dube, jednog od prvih Hrvata uzgajivača ostriga. Sve do početka dvadesetog stoljeća hrvatski iseljenici u kotaru Plaquemines imaju monopol na lov i uzgajanje ostriga u Louisiani.²² Nakon završetka *zlatne groznice* u Kaliforniji, većina se počinje baviti onim što su najbolje znali: ribolovom, uzgojem vinove loze i smokava.

Osim misionara, u Ameriku se doselila i nekolicina obrazovanih laika. Liječnik *Vincent Gelcich* iz Staroga Grada na Hvaru, bio je jedan od osnivača prvog našeg dobrotvornog društva, *Slavonic Illyrian Mutual and Benevolent Society*, osnovanog 1857. godine. Društvo je pomagalo siromašnim članovima prilikom pogreba, plaćalo karte onima koji su se vraćali u Domovinu, organiziralo je tradicionalnu Dalmatinsku večeru, piknike. Godine 1861. Društvo od biskupa Kalifornije dobiva dozvolu za uređenje posebnog dijela gdje su pokapani samo naši iseljenici. *Slavonic Terra* bila je jedina takva parcela dodijeljena od Katoličke crkve nekoj narodnoj skupini u Kaliforniji.²³

Navedeni podaci o prvim društvima koja su osnovana dva desetljeća prije toga, pokazuju da broj tzv. starih emigranata, unatoč nepostojanju preciznih podataka, nikako nije bio zanemariv. Isto tako, dugačka kronika dodira hrvatskih krajeva s raznim dijelovima američkog kontinenta, bez obzira na to koliko se često radilo u izvorima neutemeljenim konstrukcijama, pokazuje trajni međudnos i prožimanje, čiji je intenzitet tek katkad bivao manji, ali se nikada nije prekidao.

---

¹⁹ Prpich, *Croatian Immigrants*, 55.

²⁰ Isto, 56-59, Prpich, *Croatian Immigrants*, 51-55. Godine 1957. guverner Indiane proglasio je 8. prosinca "Danom oca Kundeka".

²¹ Prpich, *Croatian Immigrants*, 63.

²² Prpich, *Croatian Immigrants*, 63.

²² Vujnovich, *Louisiana*, 24-26.

²³ Prpich, *Croatian Immigrants*, 64-66.

3.1. Hrvatski sudionici u Američkom građanskom ratu

Značajan se dio hrvatske emigracije u Ameriku otisnuo zbog političkih razloga. Stoga su iseljenici nastojali postati punopravni američki građani što prije, a tim su više cijenili prava koja je nova domovina pružala. Mnogi od doseljenih u Kaliforniju glasovali su na izborima 1860. godine za kandidata republikanaca *Abrahama Lincolna*.²⁴ Vjerojatno je na prostoru južnih država, kako pokazuju primjeri iz građanskog rata, većina bila na strani kandidata Juga.

Kada je izbio Američki građanski rat, hrvatski su se iseljenici odmah uključili u borbu za svoju novu domovinu. Ovisno o tome da li su živjeli na teritoriju Sjevera ili Juga, naši iseljenici se, bilo na individualnoj ili organiziranoj osnovi, uključuju u postrojbe matičnih država ili teritorija.

Preciznih podataka o broju Hrvata u takvim jedinicama nema mnogo. U milicijskoj jedinici oformljenoj u okolici Chicaga, *Lincolnovim strijelcima slavonskog podrijetla*, zajedno s Česima i Mađarima, bore se i Hrvati.²⁵ Kalifornijski Hrvati vjerojatno su također u većem broju sudjelovali u vojnim ili milicijskim postrojbama, ali su, na žalost, pouzdano identificirana tek dvojica. *Jakov Mikulich* iz Rijeke pridružio se 1860. mornarici, a liječnik *Vincent Gelcich* tijekom rata služi u vojsci Unije kao liječnik kirurg u činu pukovnika.²⁶

Više je podataka sačuvano o hrvatskim vojnicima angažiranim u snagama Konfederacije, posebno onima u Louisiani. *Anthony Cognevich*, podrijetlom Konavljjanin, organizirao je vlastitu družinu, *Cognevic Company*, koja se borila kao dio *Četvrte regimente Europske brigade milicije Louisiane*. Činilo ju je 110 vojnika, a *Konjević* je, prema važećim običajima imenovan zapovjednikom i kapetanom. Drugi su uvršteni u sastav *Slavonian Rifles I* (118 vojnika) i *Slavonian Rifles II* (100 vojnika), također u sastavu Europske brigade. Stacionirani su u samom New Orleansu u neposrednoj blizini grada. Pripadnici ove brigade odijevali su uniforme s mnoštvom motiva i boja nošnji iz starog kraja. Pripadnici navedenih jedinica bili su neposredno odgovorni za održavanje reda u New Orleansu u trenucima kada je grad napadan od sjevernjačkih snaga admirala *Farraguta* u travnju 1862. godine. Oni koji nisu obukli uniforme sudjelovali su u ratu na drugi način. Ribari i uzgajivači ostriga u *zaljevu American, Grand Bayou, Bayou Cook i Bayou La Chutte* u Louisiani, svojim su brodovima opskrbljivali posade utvrda Fort St. Philip i Fort Jackson na ulazu u New Orleans.²⁷

Osim u sastavu ove tri jedinice, Hrvati Louisiane se bore i u sastavu *Slavonia Rifles Co.*, (dijelu *Infantry Battalion Louisiana Legion, Louisiana Volunteers*) i *Austrian Guards (4th Regiment European Brigade, Louisiana Militia Volunteers)*. Poneki se, kao *Steffano Vidovich*, bore u sastavu *Italian Guards Battalion*, a *S. Vuscovich* u sastavu *21st Alabama Infantry*.

Uz kapetana *Cognevicha*, časničke činove vojske Konfederacije nosili su i *Mark Mazurano*, prvi poručnik, *Mateo Radovich* i *Lazaro Jovovich*, drugi poručnici. Bokelj

²⁴ Prpich, *Croatian Immigrants*, 70.

²⁵ Antić, *Amerika*, 95.

²⁶ Prpich, *Croatian Immigrants*, 65, 67.

²⁷ Vujnovich, *Louisiana*, 78-81.

George Petrovich poginuo je kao kaplar 2. srpnja 1863. godine kod Gettysburga.²⁸ Sretniji je bio *Mario Grozovich*, isprva pripadnik *Company I* i *Company G, Tenth Louisiana Infantry*, koji je nakon zarobljavanja kod Gettysburga i zatočeništva u Fort McHenryju u Marylandu, odlučio promijeniti stranu i priključiti se Uniji.²⁹ Vojnici Sjevera zvali su Južnjake *Johnny Reb*, a poneki su bili poznati kao *Johnny Rebovich*.³⁰

Istraživanja o hrvatskom sudjelovanju u Američkom građanskom ratu (1861.-1865.) još su na samim počecima. Tek nešto su bolje obrađena zbivanja u Louisiani. S razlogom se može pretpostaviti da veći broj Hrvata, iz jednostavnog razloga što uglavnom i živi na jugu SAD-a, sudjeluje u snagama Konfederacije. *Američki Hrvati* oduvijek su bili iznimno lojalni svojoj novoj domovini, pa se tako i u razdoblju od 1861. do 1865. g. stavljaju na raspolaganje državama u kojima žive. Tek je slučaj i, vjerojatno, klimatski razlozi (klima na jugu je sličnija dalmatinskoj, odakle je većina *stare emigracije*) odlučio da ih se više nađe na strani Konfederacije.

4.0. Narodne novine i Pozor o Americi

Obnovom ustavnog života u Monarhiji promjene su se osjetile i u hrvatskom novinstvu. Liberalna je ideologija tada vodeća u velikom dijelu Europe. Slijedeći njezina načela, i u Hrvatskoj se propagira postizanje modernog parlamentarnog sustava, pravne države, educiranje stanovništva, proširenje individualnih sloboda. Nacionalno je pitanje još uvijek, napose među hrvatskim liberalima, pomalo romantičarski obojeno. U reformama postojećeg sustava vidjelo se rješenje svih problema. Promjene su se imale ostvariti putem političkih stranaka i širenjem kruga istomišljenika, koje je valjalo regrutirati s pomoću masovnih medija, tj. novina.³¹ U to je vrijeme u Trojednoj Kraljevini izlazilo više tiskovina različitog tipa, ali su dnevници *Narodne novine* i *Pozor*, međusobno različitog političkog usmjerenja, zasigurno igrali vodeću ulogu.

Dva su službena zagrebačka lista bila *Agramer Zeitung* i *Narodne novine*. Iako je prvoga siječnja 1861. godine iz glave *Narodnih novina* uredništvo lista izbacilo dvoglava austrijskog orla, na taj način nisu stekli veći broj pristaša.³² Narodne su novine nastojale obnoviti ideju okupljanja Južnih Slavena pod zastavom ilirizma, a oštro se opiru bilo kakvom paktiranju s Mađarima. U list zato puno povjerenje nemaju niti *Mažuranić*, niti *Šokčević*.³³ Urednik (*učrednik*) *Narodnih novina* do 1. VII. 1862. g. bio je dr. *Demeter*. Potom ga, poslije šest i pol godina, zamjenjuje dr. *Ljudevit Gaj*. Promjena je bila vidno obilježena novom glavom lista i novim rasporedom rubrika. Glava je lista ponovno promijenjena i u svibnju 1864. g., kada se prijelom teksta vrši u četiri stupca, umjesto dotadašnja tri.

²⁸ Adam S. Eterovich, Croats from Dalmatia and Montenegrin Serbs in the West and South 1800-1900. (Dalje: Eterovich, West and South.) Podaci su objavljeni u nevelikom članku *Croatian Confederate Soldiers in Civil War 1861-1865*.

²⁹ Vujnovich, Louisiana, 81.

³⁰ Eterovich, West and South, 15.

³¹ Mirjana Gross/Agneza Szabo, Prema hrvatskome građanskom društvu, Zagreb 1992., 158-160. (Dalje: Gross/Szabo, Građansko društvo).

³² Isto, 214.

³³ Isto, 215.

Vanjskopolitičke vijesti u *Narodnim novinama* zauzimaju istaknuto mjesto. U određenim je razmacima dr. Demeter, potpisivan kao *učrednik*, nešto duljim člancima objašnjavao što se zapravo zbiva u pojedinom dijelu svijeta iz kojega je pristizao veći broj vijesti.

Veliki dio lista donosio je najrazličitije vanjskopolitičke vijesti. One brzojavnog tipa, vrlo kratke i vjerojatno teško razumljive prosječnom čitatelju, objavljujane su u rubrici "Brzojavne i najnovije viesti". Rubrika se nalazi na samom kraju dnevnika, neposredno prije oglasa i reklama. Vijesti iz Amerike, a za gotovo sve je stajalo da stižu iz New Yorka, uvijek su posljednje. Nakon povlačenja D. Demetera, najveći američki grad se redovito piše Novi Jork. Katkad se, ukoliko je vijest duža, objavljuje u vanjskopolitičkom bloku kao samostalan članak s nadnaslovom "Amerika" ili, od Gajeva preuzimanja uredništva, "Sieverna Amerika". Katkada ovako uređeni prilozi posve zamjenjuju "Brzojavne i najnovije viesti". Od 1865. g. pojavljuje se povremena rubrika "Najnovija viest". Počevši od srpnja 1862. g. informacije o vanjskoj politici objavljuju se u uvodnim člancima, koji su sve do travnja 1864. g. naslovljavani tek s oznakom datuma i mjesta. Od tada ova rubrika dobiva naslov koji se mijenja! Čas je to "Pregled političkih događajah", "Pregled", "Obzor", "Ogled po svijetu", dok se konačno ne ustaljuje "Politički pregled". Značajniji i duži članci posebno su naslovljavani. Informacije su iz Novoga svijeta do Europe prosječno putovale petnaestak dana. Na sljedeća se glasila (ukupno 25) poziva uredništvo *Narodnih novina* u izvještajima o Američkom građanskom ratu: "The New York Times", "The New York Herald", "Courier" (Charleston), "Morning Post", "Evening Post", "Bund", "The New York Tribune", "Newborn Progress", "Richmond Whig", "Richmond Inguiser", "Richmond Dispatch", "Examiner" (Richmond), "Augusta Chronicle"; "Daily News", "Observer", "The Press"; "Allgemeine Zeitung", "Wanderer", "Unsere Zeitung", "Donau-Zeitung", "Die Presse"; "Patrie", "Moniteur", "Opinion Nationale", "Pester Lloyd" i češki "Pozor". *Narodne novine* citiraju i vijesti "Reuterove berzojavne pisarnice". Niti za jedan preuzeti tekst nije navedeno ime njihova autora.

Oko *Pozora* okupljali su se, barem u prvo vrijeme, svi oni koji u ustavnosti vide rješenje dosadašnjih problema.³⁴ *Pozor* je branio hrvatsku državnost odbacivanjem nametanja ičijeg državnog prava, kao i mađarskog i njemačkog centralizma. Pozoraši se zalažu za federalizam na temelju historijskih pokrajina, napadaju sustav kreiran Veljačkim patentom, polemiziraju sa srpskim tiskom zalažući se za nacionalno hrvatstvo unutar jugoslavenstva.³⁵

Nakon što je *Edvard Vrbanić* polovicom 1861. godine napustio redakciju, povukavši osnivački kapital, list preuzima *Ivan Perkovac*, iza kojeg stoji novac biskupa *Strossmayera*. Od sada je vanjska politika znatnije zastupljena u hrvatskom novinstvu, što je i odmak od provincijalnih okvira u vremenu "smanjenja udaljenosti" i europeizacije cijelog svijeta. "Današnji obzor po svijetu", koji piše *Josip Miškatović*, često je tek neuspjeli pokušaj analize visoke politike europskih vevelasti, ali je on ujedino, smatra *Josip Horvat*, jedino "bistrenje" vanjske politike tih

³⁴ Josip Horvat, Povijest novinstva hrvatske 1771-1939, Zagreb 1962, 204-205. (Dalje: Horvat, Novinstvo).

³⁵ Isto, 162, 176-177.

godina unas.³⁶ Vodeći novinske ratove sa svim političkim protivnicima, a *Pozor* je stvarno glasilo Narodno-liberalne stranke, list je postao smetnja i banu Šokčeviću i kancelaru Mažuraniću.³⁷ Napadi na *Pozor* stizali su i od nadbiskupa *Haulika*, kojemu na optužbe objavljujane u *Agramer Zeitungu*, da je dnevnik antikatolički, garibaldijevski-revolucionarno raspoložen, nelojalan dinastiji i ultraliberalan, odgovara sam Strossmayer. Postavši smetnja i banskoj vlasti i kancelaru Mažuraniću, koji je već ranije dao instrukciju činovništvu da ne surađuje u *Pozoru*, nakon treće je opomene 11. siječnja 1864. godine zabranjen.³⁸

Pozor najkraće vijesti objavljuje u rubrici "Najnovije vijesti", odnosno "Različite političke vijesti", kako se rubrika naziva od 1862. g. Vijesti iz Amerike naznačene su kao "Amerikanski poslovi" ili "S amerikanskoga ratišta". Komentari su vanjskopoličkih zbivanja najčešće na početku svakog broja u rubrici "Današnji obzor po svijetu", koja je zamijenila "Politički pregled". Iznimno se informacije o Americi ne nalaze na kraju rubrika. Tekst je prelaman u tri stupca. Posljednja se vijest o Američkom građanskom ratu pojavila u *Pozoru* 11. I. 1864. g., kada je list zabranjen.

Redakcija *Pozora* o ratu u Americi izvještava na temelju ukupno 18 stranih novina: "The New York Tribune", "The New York Times", "Morning Post", "World", "The New York Journal of Commerce", "Philadelphia Enquirer", "Memphis Daily Appeal", "Richmond Examiner"; "The Independence", "Army and Navy Gazette", "Daily News", "Morning Herald"; "Köln Zeitung", "Preus. Volksblatt", "National Zeitung", "Allgemeine Zeitung"; "Independence Belge", "La France"; "Journal de St. Petersburg". Nije, međutim, posve jasno da li se vijesti iz navedenih stranih novina, na primjer onih koje su kao izvor citirane tek jedanput, prenose izravno, ili na osnovi citata u velikim novinama tipa "New York Timesa" i dr.

Broj je vijesti objavljen u *Narodnim novinama* kroz ovo razdoblje po godinama ovakav. Od rujna do prosinca 1860. g. nije objavljena niti jedna vijest. Od 300 brojeva izašlih 1861. g. u 93 je objavljena informacija u svezi sa SAD-om, ukupno 1109 redaka teksta.³⁹ Iduće, 1862. godine, u 111 brojeva objavljeno je 1827 redaka teksta o ratu Sjevera i Juga. Smanjenje na 85 brojeva i 1140 redaka zabilježeno je 1863. g. U tek 35 brojeva 1864. g., tiskano je 110 redaka teksta do svibnja, odnosno još 1276 redaka do kraja godine, sada u četiri stupca. Najveći je broj članaka objavljen u prvih pet mjeseci 1865. g. Tada je u 38 brojeva, od ukupna 124, tiskano čak 3759 redaka informacija o Sjedinjenim Državama.

Uzmemo li kao granicu većeg članka najmanje 30 redaka, onda je u *Narodnim novinama* 1861. g. objavljeno njih 7, 1862. g. 11, 1863. g. ponovo 7, 1864. g. 15, a u pet mjeseci 1865. g. čak 33. U nekim su brojevima 1865. g. tiskana po tri opsežna članka u svezi s Građanskim ratom.

Pozor je 1860. g. objavio 2 vijesti dužine 10 redaka, 1861. g. u 41 broju tiskana su 572 retka teksta, a 1862. g. u čak 157 brojeva plasirano je 3015 redaka informacija.

---

³⁶ Isto, 212.

³⁷ Isto, 209-211.

³⁸ Gross/Szabo, Građansko društvo, 78-179.

³⁹ Svake godine izlazilo je prosječno 300 brojeva Narodnih novina i Pozora.

Godine 1863. 2025 redaka raspoređeno je u 155 brojeva. U jedanaest dana siječnja 1864. g. objavljeno je tek 6 redaka i dvije vijesti.

Većih članaka ukupno je 5 u 1861. g., 19 1862. g., a 11 1863. g.

Pregledno ovi odnosi izgledaju ovako:

God.	NARODNE NOVINE			POZOR		
	Broj listova s vijestima	Broj redaka	Članci dulji od 30 red.	Broj listova s vijestima	Broj redaka	Članci dulji od 30 red.
1861.	93	1109	7	41	572	5
1862.	111	1827	11	157	3015	19
1863.	85	1140	7	155	2025	11
1864.	35	110+1276	15 ⁴⁰	2	6	0 ⁴¹
1865.	38	3759	33 ⁴²	/	/	/

Navedeni podaci pokazuju da količina objavljenih informacija o Američkom građanskom ratu u *Narodnim novinama* i *Pozoru* nije malena. Od svih je neeuropskih događanja daleko najviše prostora tih godina posvećeno upravo Americi. Tek francuska epizoda u Meksiku brojem se vijesti posve približava ratu Unije i Konfederacije. Daleko je najveći prostor ipak dan europskim zbivanjima. Ustanak u Poljskoj, pitanje Schleswiga i Hollsteina, talijanska i grčka događanja, očito su ponajviše zanimala javnost.

Većina je članaka, napose u prvim mjesecima sukoba, dugačka svega nekoliko redaka. Kratkoća vijesti, puko nabranje imena američkih političara i lokaliteta, koji se često spominju prvi put ili u višemjesečnim razmacima, teško su prosječnom čitatelju mogli objašnjavati događanja u sukobu Sjevera i Juga. Zato je i razumljivo nastojanje *D. Demetra* da u određenim, (teško je vjerovati dovoljnim) razmacima objavljuje vijesti opisnog tipa, koje su razjašnjavale tko je tko u sjevernoameričkom sukobu.⁴³ Oba dnevnika, a napose *Pozor*, posvećuju posebnu pažnju događajima gdje se europske sile izravno, iako ne oružano, uključuju u sukob. Jedan od takvih slučajeva je i epizoda s britanskim brodom "Trent".⁴⁴

⁴⁰ Od broja 112 tiskanog u svibnju 1864. g. Narodne se novine prelamaju u četiri stupca. Broj 1276 označava retke teksta objavljene poslije prelaska na četiri stupca.

⁴¹ *Pozor* je prestao izlaziti nakon 11. I. 1864. godine.

⁴² Stanje za godinu 1865. pokazuje članke objavljene do 31. V.

⁴³ Jedna od prvih, vrlo karakterističnih, vijesti toga tipa objavljena je u NN br. 63, 16. III. 1861. g, str. 94. (*Amerika*).

⁴⁴ Predsjednik Konfederacije Jefferson Davis imenovao je Johna Slidella predstavnikom Juga u Parizu, a Jamesa Masona poslanikom u Londonu. Brod s dvojicom političara probio je pomorsku blokadu, a oni se u Havani ukrcaju na britanski brod "Trent". Brod je na otvorenom moru presreo brod Unije pod zapovjedništvom kapetana Wilkesa i zarobio predstavnike Konfederacije. Kršenje međunarodnog pomorskog prava i uvreda zastavi Ujedinjenog Kraljevstva dovela je do usijanja duhova u Ujedinjenom Kraljevstvu i afere koja je gotovo rezultirala ratom. Nasuprot tomu, čak je 11 sjevernoameričkih gradova Wilkesa proglasilo počasnim građaninom. Takva intervencija na otvorenom moru protiv broda neutralne države kosila se i s ustalje-

Ustavne osnove odcjepljenja, na koje se Konfederacija pozivala, spomenute su opsežnije tek u jednom članku, onom prenesenom iz "Pestera Lloyd", objavljenom u travnju 1865. g.⁴⁵ Kao razlog za rat obično se ističe potreba očuvanja Unije, a ponajviše nehumanost institucije ropstva, kroz čiju se prizmu komentira cijeli sukob. Izvještavanje je općenito plošno, bez detaljiziranja. Najdetalnije su opisane značajne bitke snaga Unije i Konfederacije. Tako je primjerice opsežno komentirana bitka kod New Orleansa⁴⁶, a napose pomorska bitka oklopljenih brodova (*morskih strašila*) "Monitora" i "Merimaca"⁴⁷. Jedini izuzetak čine tekstovi objavljeni u *Narodnim novinama* 1865. g., kada se citiraju iznimno dugački članci o *Leejevoj* predaji, uhićenju *Jeffersona Davisa*, donosi inauguralni govor *Andrewa Johnsona* i obraćanje javnosti ministra *Sewarda*. Komentari su vrlo rijetki, najčešće tek nekoliko rečenica uklopljenih u članke prenesene iz stranog tiska.

Narodne su *novine* objavile i posebne članke feljtonskog tipa o Abrahamu Lincolnu⁴⁸, odnosno dva nastavka "Slika iz Vašingtona"⁴⁹, koje su, unatoč naznaci "dalje će sliedeti" prekinute bez objašnjenja.

Iz analize informacija koje su objavljivane u dnevnicima *Narodne novine* i *Pozor*, a napose komentara uredništva, može se iščitati *stav prema sukobu* na sjevernoameričkom kontinentu, *doživljavanje* američkog društva i države, dominantni stavovi i moguće *predrasude* koje su u hrvatskom društvu postojale prema SAD-u.

Vijesti u svezi sa zbivanjima na sjevernoameričkom kontinentu praćene su od rujna 1860. godine, tj. trenutka kada je tada još budući predsjednik SAD-a Abraham Lincoln bio u jeku predizborne kampanje. Analiza završava posljednjim danom svibnja 1865. g. (Jefferson je Davis uhićen tek 10., a svečani je mimohod pobjedničkih snaga u Washingtonu održan 24. svibnja 1865. g.).

Analizi vijesti o Američkom građanskom ratu objavljenih u *Narodnim novinama* i *Pozoru* pristupio sam na sljedeći način. Karakteristične citate iz kojih je moguće iščitavati odnos prema SAD-u uopće i trajućem građanskom ratu, donio sam slijedeći uglavnom vrijeme njihova objavljivanja. Iznimno su neki od njih grupirani prema tematici (o Lincolnu, stav o demokratskim institucijama i sl.). Takav je pristup bio lakši kod analize *Narodnih novina*, gdje su povremeno objavljivani duži članci revijalnog karaktera. Kod dnevnika *Pozor* nije bilo moguće potpuno slijediti takav obrazac, jer su komentari najčešće srasli s onim dijelovima teksta koji nose tek

---

nom praksom Sjedinjenih Država. Nesuđeni predstavnici Konfederacije ovim su incidentom bili mnogo korisniji nego što bi to ikada bilo njihovo djelovanje u Parizu i Londonu. *The National Experience* 361.; NN, br. 291, 18. XII. 1861. g., 854.; Tindall/Shi, *America*, 731.

⁴⁵ NN, br. 82, 10. IV. 1865. g., 193, (Medjusobni rat u Americi).

⁴⁶ *Pozor*, br. 125, 31. V. 1862, g., 377.

⁴⁷ *Pozor*, br. 76, 02. IV. 1862., 197. i NN, br. 86, 14. IV. 1862., 228. "Borba je ova riješila novi metod morskih bojevah. Sad neka Englezka reče zbogom starim svojim dervenim lađama. Već smo u gvozdenom i metalnom vieku. Valja se biti novim oružjem."

⁴⁸ NN, br. 99, 1. V. 1865., (Lincolnov životopis).

⁴⁹ NN, br. 148, 01. VII. 1861. g., 437. i br. 153, 06. VII. 1861., 451. Podnaslovi prvog nastavka su "Položaj" i "Kapitol", a drugoga "Činovništvo" i "Znanstveni zavodi". Nepotpisani autor ovih feljtona jest dopisnik "Allgemeine Zeitung" iz Washingtona.

svježe obavijesti o ratnim zbivanjima, koje su u ovom slučaju bile nerelevantne. Komentar navedenih citata dan je u zaključku.

5.1. Narodne novine o sukobu sjevera i juga i percepcija američkog društva

• *Narodne novine* od rujna do prosinca 1860. g. nisu objavile nikakvu vijest o Sjedinjenim Državama, pa niti da je u listopadu izabran novi predsjednik. Prva je informacija u svezi s predstojećim sukobom, koja svojom benignom intonacijom pokazuje kako su se malo zbivanja u Americi doticala Hrvatske, objavljena u siječnju 1861. g.

"London, 6. siječnja. Vesti iz Nju Jorka od 21. p.m. javljaju, da je Južna Karolina iz sveze sjedinjenih američkih država jednodušnim odvjetom od 169 članova kongresa izstupila. U Vašingtonu je veliko gibanje. Karolina već je kupila u Havani dva ratna broda."⁵⁰

Jedna od karakterističnih vijesti objavljivanih u rubrici "Brzobjavne i najnovije vijesti" jest i ova:

"Newyork, 2. svibnja. Washington obezbiedjen je. Bojazan, da će biti neposredna sukoba, umaljava se. Virginija neće da dopusti separatistima prolaz proti Washingtonu; Tennessee odpao je. Davis izdaje proglas toga sadržaja, da će se svakom nasertu do skrajnosti uprieti."⁵¹

Iako kratke, već je i iz ovakvih informacija bilo jasno na kojoj se strani nalaze simpatije. Moguće ih je iščitati iz naziva sukobljenih strana. Borci Juga nazivaju se: secesionisti, separatisti, konfederirici, konfederati, pristaše saveza za odciepljenje, ustaše, sduženici, buntovnici, Jugoamerikanci, jugovci.

Vojnike se Sjevera najčešće zove: savezne čete, Sieveroamerikanci, unionisti, sieverovići, pa i Jankeesi⁵².

U moru kratkih vijesti pojavljuju se duži članci s objašnjenjima, kao ovaj:

"Tergovačka pisma iz New Yorka, koja su 2. t. m. u London prispiela, potvrđuju, što je berzobjav javio, da je ratobornost sjevera probudila se u svoj svojoj jakosti i da se je bojati, da će nastati kervav gradjanski rat. Svi poslovi su stali. Odpadom Virginije dobiva jug priraštaj od podrugoga milijuna, medju kojima po milijuna robova. Relativi razmier pučanstva jesu: odpale države 5,800 000 dakle zajedno 12,400 000 stanovnikah, nasuprot broji se slobodne države 19,200 000 stanovnikah. Budući da 44 postotakah južnih država sastoji iz roblja, sievera su države na broju jače, gdje nasuprot geografične okolnosti juga stavljaju velike preprieke napredovanju neprijateljske vojske. Siever nada se najviše od svoje pretežnosti na moru i od učinaka blokade. (...)"⁵³

Prvi je put od početka sukoba kao udarni objavljen članak o Američkom građanskom ratu u lipnju 1861. godine pod naslovom *Nešto o američkoj krizi*.

"Proglas presidenta Lincolna od 19. i 27. travnja, kojim se nameće blokada lukama država južne i severne Karoline, Georgije, Floride, Alabame, Louisiane, Missisipa, Virginije i Teksasa, potakne i u Evropi mnoga *narodno-i državno pravna pitanja*. Niekoja od ovih pitanjah takova su značaja, da se mora sumnjati o njihovu riešenju. Jedno predbiežno pitanje odstranjeno je za uviek uzajamnim sporazumjenjem svih velevlastih. Austrija, Englezka, Francuzka i Rusija nisu se

⁵⁰ NN, br. 7, 09. I. 1861., g., 18, (Brzobjavne i najnovije vijesti).

⁵¹ NN, br. 111, 15. V. 1861. g., 332. (Brzobjavne i najnovije vijesti).

⁵² NN, br. 218, 24. IX. 1864. g., (Amerika).

⁵³ NN, br. 107, 10. V. 1861. g., 318, (Amerika).

protivile izjavljenu visoke porte, da će ona proglasiti blokadu za albansko primorje, isto tako prizpozuje se ili naročito ili činom naredba vlade sjedinjenih državah, tičuća se blokade lukah Novoga Orleansa, Charlestona itd. Time je već izrečeno, da može oblast u obstupno stanje staviti obale od zemljištah podverženih njezinom suverenstvu, te da moraju sve druge vlasti i narodi onakvo obstupno stanje poštovati, kada je moguće, tj. kada se potrebitim brojem vojničkih brodovah izvršava.

Drugo predbiežno pitanje je takodjer riješeno ma ne s istom točnošću kao prvo. Secesionističke južne države, sieverna i južna Karolina, Georgija itd. zove se, kao i ostale države američanske, suverene države, ali federalističko to označenje neima nikakove narodnopravne ciene, buduć da vlada sjedinjenih državah jedina zastupa ukupnu državu prama inostranim vlastima. Južne države odciepiše se od unije, sjediniše se u novum državnom savezu, koga europske vlasti dosad pripoznale nisu, a vlada unije oslanjajuć se na svoje pravo zahtieva, da se *pobunjene južne države* na novo pokore. Iz toga se porodi međunarodno pitanje, imaju li europske vlasti smatrati obie vojujuće stranke kao ravnopravne. Proglas kraljice Englezke od 13. svibnja, kojim se svim podanicima britanske krune u ovom ratu nijednostranost stroga preporučuje, uvieruje nas ipak u svojem uvodu, da se vojujuće stranke smatrati neimaju kao ravnopravne. (...)

Kada se ne taji čin i neodvratne njegove posljedice, to iz toga još nikako nesliedi preinačenje međunarodnoga položaja. *Zato nemože se podnipošto staviti u istu kategoriju unija, koja je od svih vlastih pripoznata s pojedinim državama, koje su se proti uniji podigle.* Spominjemo ovdie samo to, da su se u ruskom ratu proti poljskoj kraljevini g. 1831. i 1832. držale susiedne države Austrija i Pruska sasvim neutralno, akoprem su smatrane cara za jedinoga vlastnoga vladara, a odnošnju vladu u Varšavi za bezzakonitu. Ovdie je očevidna analogija, samo da pripuščća niekoja promiene polag naredbah pomorskoga prava u niekojih novijih ugovorah."⁵⁴

Kako se stanje na bojištu okretalo u korist Konfederacije, a pristigle vijesti dobivale za Sjever crne tonove, u kolovozu 1862. g. se zbivanja ovako komentiraju:

"Neima ljudih niti glavah, da upravljaju vladom kako valja. Tko bi zamienio Lincolna i Stantonu? Pa stoji li da je Halleck bolji vodja nego M'Clellan? Još ima nade, pa bi bilo i griešno, da sve te muke, žertve i gubici na dobru i kervi nisu za ništo bile, nego da se razdvoji unija i obstoji robstvo. *Još nije sve propalo ako se siever ohrabri i na jug svojim milijunima udari.*"⁵⁵

U listopadu je 1862. g. kao uvodni članak objavljen opsežan napis *Jedan pogled i preko ocejana.*

"Gdie se toliki silna kerv lieva i u jednoj samo bitki toliko tisućah ljudih pade kako smo to ovih danah po najnovim viestima priobćili, tu imade okeršaja strašnih, koji zaslužuju, da se pozorniji pogled baci u novi sviet - Ameriku. (...)

Tko je pravo propratio ratovanje američansko, mogao se je uvieriti, da nepobiedjuje svagda onaj, koji je prav i šta više moguće je reći, da fizička snaga češće pobieduje. Naravno, *pravedno dielo, napredak*, svagda je pobieditelj, ali on dolazi do toga drugim putem i drugim sredstvima, a ne materijalnom jačinom. (...)

(Jefferson Davis ponaša se poput diktatora, što mu donosi) "i podpuno nadmoćje nad republikanskom upravom sievera, gdje *Linkoln poštujući zakon i uzdajući se u pravdu* ne preduze dielo odmah engerički, i neizverši dielo, njemu sudbinom odredjeno." (...)

---

⁵⁴ NN, br. 133, 12. VI. 1861. g., 387, (Nešto o američanskoj krizi).

⁵⁵ NN, br. 37, 12. VIII. 1862. g., 147, (Sieverna Amerika).

U tom slučaju samo bolje stanje obećava Sievernoamerikancima riešitelju pobjedu i mi se tomu radujemo jer *oni brane pravednu stvar oni brane napredak i izobraženje, s toga su dostojni da ih ljubi prosvjećena i naprednjačka Evropa*⁵⁶

Više se puta napominje da su "južne države pobunivše se proti najsvetlijim načelima čovječanstva" i ratuju za "obdržavanje ropstva"⁵⁷. Uspoređujući prilike u Rusiji i Americi, kaže se: "Poznato je, da u Evropi neima države onako slobodoumne kao što je Amerika."⁵⁸ Vojnici Unije nazivaju se "hrabrim braniteljima čovječanskih pravah"⁵⁹, borcima za "slobodu i cjelokupnost"⁶⁰, "osobnu slobodu i prava čovječanska"⁶¹. "Pobjeda unije nije samo pobjeda slobode, nego je zajedno i pobjeda vječne pravde nad ruganjem i perkosom slipe sebičnosti."⁶²

O predstojećoj proklamaciji predsjednika Lincolna, kojom se ukidalo ropstvo, pisalo se:

"Op. Nat." donosi nam vrlo važno izvještje iz Amerike. Važnost toga glasa tek će tada biti dostojno ocijenjena kada se spomenemo, kakve su strahovite muke terpili robovi - cernci u Americi. Njih nisu priznavali za ljude, već za nešto srednje između čovjeka i majmuna. Sada pak iste novine donose i proklamaciju Linkolna o tom predmetu. Riešenje skupštine glasi ovako, da se svi robovi oslobode. (...)

Prie nekoliko godina oslobodiše Rusi svoje mužike, sada Amerikanci oslobodiše robove - cernce, a samo se još derži ropstvo u Aziji, a osobito Kitaju i drugim iztočnim državama, u tom broju i Turci još te prodavaju žene."⁶³

Iznimno je kritičkim tonovima popraćen članak iz richmondskog "Examinera", koji je komentirao Leejev uspjeh na bojištu i objašnjavao razloge odcjepljenja.

"Samostalnost južnih država ništa nije nego reakcija proti celomu pravcu zlo shvaćene civilizacije našega vieka, a to je pravi uzrok, zašto smo morali vojevati mačem, da si pribavimo počitovanje narodah, na miesto gesla "Sloboda, jednakost i bratimstvo" primamo mi geslo: "Robstvo, podaničtvo i vlada". Da ne bude ni najmanje dvojbe, da je ovo očitovanje utemeljeno na božjoj volji, obnarodova "M.H." adresu svemu kerščanskom svijetu - podpisano od 100 svećenikah, gdje robstvo proglašuje za namiere providnosti božje, koja polag Sv. pisma posve odgovara blagostanju dotičnih narodah!. Robstvo se dakle neusprotivi Svetomu pismu, neusprotivi se plemenitoj uzvišenoj ideji kerščanstva - tako dokazuju oni svećenici osudjujući težnje svih onih, koji nastoje, da se robstvo ukine, vele da se nemiešaju u namiere božje providnosti. Čitajući ovakovo potvorenje čovječanskog dostojanstva, moramo iz serca želiti, da siever čim prije sretno svlada one izrode čovječanstva, da na put stane razširivanju ovakovih ništetnih i zlokočnih idejah, kojima se usudjuje isto svećenstvo rugati se Bogu!"⁶⁴

Linkoln i opet predsjednik *Sieverne Amerike* naslov je članka iz studenoga 1864. g.

"Dakako da imade ljudih, koji će reći, zar neima sieverna Amerika drugih muževah, koji bi znali njom upravljati, te konac učiniti tolikom prolijevanju kervi. Ovo je liepa rieč, kad se pomisli

⁵⁶ NN, br. 92, 18. X. 1862. g., 367, (Jedan pogled i preko ocejana).

⁵⁷ NN, br. 109, 08. XI. 1862. g., 435.

⁵⁸ NN, br. 172, 30. VII. 1863. g., 691, (Sieverna Amerika).

⁵⁹ NN, br. 210, 16. IX. 1863. g., 841.

⁶⁰ NN, br. 156, 11. VII. 1863. g., 624.

⁶¹ NN, br. 253, 05. XI. 1863. g., 1018.

⁶² NN, br. 82, 10. IV. 1865. g., (Međusobni rat u Americi, Pester Lloyd).

⁶³ NN, br. 103, 31. X. 1862. g., red. 32, (Sieverna Amerika). Zanimljivo da se uopće ne spominje da institucija ropstva u to vrijeme još postoji i na Kubi i u Brazilu.

⁶⁴ NN, br. 148, 02. VII. 1863. g., red. 45.

na to da se biju dvie vojske, od kojih jedna gleda da drugu utamani, da se toliko ljudih ubija i troškovi čine; da sbog toga rata i Evropa mnogo koješta terpi, što nebi terpiti morala, da nije toga rata. Znat će naši čitatelji, radi čega su se sieverne države Amerike zaratile sa svojim jugom. Radilo se je i radi se da se dokine robovanje cernacah. Koliko je obradovalo Evropu, koliko Slavene, kad je prije nekoga vremena Aleksandro II u Rusiji dokinuo podanstvo u seljačtva, toliko se mora sav sviet radovati gledeć gdje se ukida robstvo, koje se nikako neslaže s duhom vremena, s čovječanstvom i civilizacijom. (...)

... sieverne države taj jaram s robovah skidaju i Cernce smatraju kao svoju bratju, te ih puštaju u svoju vojsku, da pomognu južnim robovom skinuti jaram robski. (...) Podje li sievernim državom za rukom izvesti svoju nakanu - a tomu imade dosta nade - onda će svanuti sunce slobode ne samo cerncem nego i bielcem na jugu sieverne Amerike. Onda će steći Lincoln neumerlih zaslugah za čovječanstvo u obće, jer se neće onda tierati tergovina s ljudimi, kao s marhom i kao s pamukom. (...) Njemu će pomoći narod, koi ga je izabrao za svojega predsjednika, da uzderži i obrani ono, što je Washington stvorio. Siever će očistiti svoje države od robstva, ma u tom boju i poginuo.⁶⁵

Nakon Grantova zauzeća Richmonda i predaje vojske generala Leeja dosta je komentara pisanih u povišenom stilu.

"Rat ovaj u sievornoj Americi traje već četiri godine. Sieverne države boriše se za veliku ideju, za dokinutje robstva. Ova ideja bijaše povod rata, ali još veća bijaše ona da se unija oderži, da se republika sieverne Amerike ostane neosakatjena. Sieverne države boriše se za svoju zadanu rieč za ugovor dočim se južne države upravo obratno proti svojoj rieči, proti ugovorom boriše. Pak gle, liberalizam nadvlada u Americi reakciju.

Reakcioneri u Evropi govorili su dosad: eto vam najslobodnije države na svietu, u njoj vlada podpuna sloboda, pak koja korist po nju, kad se je toliki gradjanski rat upravo iz te slobode porodio. Sad će se reakcioneri evropejski moći osviestiti videći, kako liberalizam napreduje."⁶⁶

"Drugi travanj g. 1865. nieka je granica poviesti devetnaestoga vieka, a za Ameriku znamenuje on u njezinom duhu skoro ono isto, što je prošloga stolietja, kad je nezavisnost proglašena (4. serpnja 1776.). (Pobjeda je to demokracije nad boljarstvom, slavje mislećega. poslujućega naroda...)

... u civiliziranom svietu ima solidarnosti interesah, kojoj se nitko nemože oteti. Drugi travanj zaslužuje stoga da bude dan svečani, jer on je i za namutnije oko dokaz, da slobodni narod, ako i jest pri početku narinutoga mu rata prestlab bio u sebi sredstva nalazi, kako će svoju samostalnost napram trulim starinam junkerah oderžati... Zaviera je sada skeršena. zaviera dielo južnih barunah. skeršena krieptom desnicom sievernoga rabotara. snažnom mišicom sievernoga seljaka. (...)

Ali radujmo se, što je podlegao strašni taj anakronizam koji je mladu zemju za čitav viek u nazadak turio. Sjedinjene države nijesu propale od robstva, one su izbacile iz sebe kužnu bolest, pobiedile ju konačno i popele se do vlasti koja kolo vodi. S toga razloga biti će napredak i evropejske vlasti, a naročito Englezka, verlo udvorne prema novo izkersnuloj uniji."⁶⁷

• Američko je društvo bilo razmjerno nepoznato prosječnom Europljaninu, napose onomu na samoj periferiji Kontinenta. Nezainteresiranost i neupućenost u zbivanja najbolje se vidi po broju vijesti i načinu njihove interpretacije na samom početku sukoba. Međutim vrlo je indikativno kada u obilju informacija o upravo završenom sukobu Sjevera i Juga i atentatu na predsjednika Lincolna, dakle na samom njegovom

⁶⁵ NN, br. 272, 28. XI. 1864. g., (Linkoln i opet predsjednik Sieverne Amerike).

⁶⁶ NN, br. 89, 19. IV. 1865. g., (Najnoviji događaj u Sievornoj Americi).

⁶⁷ NN, br. 93, 24. IV. 1865. g., (isto).

kraju, uvodna rečenica u članak *Kraljica englezka i udova Lincolnova*, stoji tvrdnja: "Nas se Amerika dosta malo tiče..."⁶⁸. U jednom od malobrojnih članaka koji promatraju i gospodarske aspekte sukoba stoji: "Jošte prije dvie godine mase je ubogi tkalac brinuo, što se prepiru u sabornicama, koje su *više tisućah miljah udaljene od njegove kućice*."⁶⁹ Tvrdnje izrečene u nekoliko članaka prenesenih iz, uglavnom, njemačkih novina, dije- lom pokazuju kako se o Americi izvještavalo.

Najviše takvih obavještenja donosi nepotpisani feljton *Slike iz Vašingtona*. U prvom njegovom dijelu, kada se govori o položaju gradova stoji:

"Kao što ustav sjedinjenih državah dva imade glavna činbenika ravnovesja kongres i predsjednika s činovnicima, tako i glavni grad Vašington dvie glavne imade točke: kuću kongresa "kapitol" nazvanu i kuću predsjednikovu tako zvanu "*bielu kuću*". Svaka od tih kućah diže se na jenom brežuljku i od svake njih vode kao iz osobita sriedotočja velike ulice ovdie "*avenue*" nazvane koima nadienuše imena državah" (...)

Opisujući zgradu Kongresa Sjedinjenih Država u drugom poglavlju prvog dijela feljtona, autor se članka ruga:

"*Htiedoše ravni biti posvuda starim Gercima. Rimljanima, pa preskočivši sriednji vek Evrope, uvesti vek zlatni*. Ja mislim, da je u Americi više korintičnih i joničnih stupova, nego ih je ikada bilo u Gerčkoj. S toga uzeše i ime "kapitol" i naslov "senata" iz Rima, pa htiedoše i isti potok "Tibar" imati u Vašingtonu. Niekakvoj malenoj mlaki koja je zimi bez kaplje vode, a lieti ima jedva toliko vode, da bi za guske dosta bilo, nadienuše ime "Tibar". Što američanski rezbari učiniše za urešenje staroga kapitola i novih prizidanjih jedva zaslužuje spomena. Medju ostalim svakome mora da panu u oči način, kojim umietnik američanski izvede mramornu štatu predstavljajući "tergovinu". Neučini on to nipošto gerčkim načinom idealizovanom figurom lietećega Merkura. Ne, to bi bilo za Amerikanca odviš visoko. On hoće nešto, što je uzeto iz svakdanjega života. Da predstavi "tergovinu" izreže američki umietnik njujorškoga kantorista kao što živi među mastilnicom i perima, sve to izrezano u mramoru, a pokraj njega bale od robe i veće novacah. A štatu koja predstavlja Kolumbusa, je najneukusnija. Predstaviše ga u kretanju, kano kakova tergovca, koji se boji da nezakasne. Kuglju predstavljajuću sviet derži u ruci kano naranču. S time je kazano da *Amerikanac neima prava ukusa u rezbarstvu*, al *gradjevine njegove dišu divnim duhom razmjerja i harmonije*... s kojima se nijedna javna sgrada u Londonu uzsporediti nemože."⁷⁰

U trenutku kada je afera s "Trentom" bila na vrhuncu, britanske novine objavile su članak s komentarima o banketu na kojem je bio prisutan kapetan Wilkes. I tu je vidljiv stav (doduše britanski, ali ga *Narodne novine* prenose bez komentara) o američkoj kulturi:

"Boston naziva se gradom inteligencije. Stolica je *literalne klike*, ognjište *priekoatlantičkih berbljarijah*. Ima tamo dvoranah, gdje se mužkarci i gospodične kićeno izrazuju i društavah od verste, koja je Moliere izložio na ruglo. Boston je u Americi, što je kod nas Edinburgh, sieverno-američanska *nadri Atina*. Zlo je znamenje kada u takvom gradu buji tako opaka ludorija."⁷¹

U drugom se nastavku feljtona opisuje činovništvo i znanstveni zavodi u glavnom gradu. Opisuje se slučaj jednog uspješnog činovnika rodom iz Ohia, koji je za pošten i

⁶⁸ NN, br. 103., 5. V. 1863. g., (Kraljica englezka i udova Lincolnova).

⁶⁹ NN, br. 60, 12. III. 1863. g., 239 (Amerika).

⁷⁰ NN, br. 148, 01. VII. 1861. g., 437, (Slike iz Vašingtona).

⁷¹ NN, br. 291, 18. XII. 1861. g., 854, (Velika Britanija i Irska).

predan rad u matičnoj državi bio nagrađen položajem "državnog tajnika za indijanske poslove". Nakon isteka mandata vratio se u gradić iz kojeg je počeo karijeru.

"Kada čovjek uvaži, da ima blizu 30 do 40 indijanskih naroda i ostanakah naroda razsutih preko ogromne teritorije sjedinjenih država, da su im obzornost veoma zamršena, interesi njihovi s interesima bijelih ljudi skupčati, a uz to da tih četrdeset naroda isto toliko jezika govori, može si čovjek predstaviti, da dužnosti i tegote "velikog oca crljenih", kao što nazivlju Indi svoga popečitelja, malene nisu. (...)

*Kad mu izteče rok odstupi sa svoje stolice, propuštajući ju nasljedniku, pa se povuče opet natrag u maleno mjestance na Ohio, da vidi nebi li opet mogao nastaviti svoje odvičništvo. U obće neki i mir i spokojenost, nieko dostojanstvo vlada u svim činovnicima američkim. A i službeni spisi njihovi jasni su, kratki i razgovietni."*⁷²

Određeno divljenje činjenici da moćni ljudi prestankom mandata postaju obični građani vidljiva je i kod izvještavanja o razgovoru engleske kraljice i udovice predsjednika Lincolna. Tako se za udovu Lincoln piše da je primljena u službenu audijenciju, iako je sada posve obična građanka. Uredništvo je *Narodnih novina* držalo vrijednim istaknuti i vijest o osobama ženskog spola, zaposlenima kao tajnicama, što je, očito, tada još u Europi bilo nezamislivo:

"(Ženske u pisarnah.) Pišu pariške novine, da je u vašingtonskih kancelarijah ušlo već u običaj, postavljati za sekretare i pisare ženske osobe. Kažu da te ženskinje mnogo urednije i pravilnije poslove odpravljaju nego li njihove kolege mužkog spola. Buduć da one i mnogo manju platju dobivaju, to i vlada ima od njih mnogo veću korist nego li od mužkaracah."

⁷³

Dvojbe o valjanosti demokratskog modela, za koji nitko ne poriče da je najrazvijeniji upravo u Sjedinjenim Državama, vidljive su u članku "*Montalamberta*" o Americi.

"Osim toga, priznaje Montalambert, da mu se ipak nećini sve udivljenje vriedno kod američanske demokracije. Što je najviše iznenadilo *nas Evropljane, koji učimo Ameriku s namierom, da po tom proučimo i svoju budućnost*, jest sistem ili bolje rekuć, narodni inštinkt, koi od vlasti, a više put i od političkoga života uklanja mužve odlikovane umnimi darovi, značajem i zaslugami. Taj ostracizam koji je u saveznih država u običaj ušao, veliko je zlo... Nadati se je, da obćenito pravo glasovanje neće odsuditi na bezdušje i političku apatiju izobražene i više razrede, po čem se napokon barem po činu, ako ne po pravu od političkog života odstrane. Neka Amerikanci prije svega neslabe *federativni sustav*, koji je *dosad njihova jakost i sloboda bio te ih od svih klisurah čuvao*, gdje bi se demokracija u Evropi razvila."

⁷⁴

Osim za trgovinu, Amerikanci su očito vićni ratovanju.

"*Neizrećena je ratobornost i ratna vieština u vodiah i u naroda američanskoga*, kad se toliko vremena jednako biju i jednakim t.j. nikakvim uspиеhom. Čini se kao da Amerikanac u jutro osvanu, da skoće na junaćke noge pa da se tuku, a tako u kasnu noć da bezbrižno legnu, zadovoljeni i sviestni si, da su izpunili svoju dužnost."

⁷⁵

Samo se najednom mjestu izravno povezuju zbivanja na sjevernoameričkom kontinentu s političkim zbivanjima u neposrednom hrvatskom susjedstvu.

---

⁷² NN, br. 153, 06. VIII. 1861. g., 451. (Slike iz Vašingtona).

⁷³ NN, br. 52, 04. III. 1864. g., 206, (Sieverna Amerika).

⁷⁴ NN, br. 124, 31. V. 1865. g., (Montalambert o Americi).

⁷⁵ NN, br. 92, 18. X. 1862. g., 365.

"Da bi u evropejskoj politici živilo keršćanstvo, ili barem ljudsko čuvstvo, mahom bi se morala priznati cernogorska nezavisnost. Ali ovako *pamučne duše* Velike Britanije zahtievahu da Amerikanci priznadu slobodu cernih robovah, ali za slobodu Cernogoracah nemare ni za cerno pod noktom, jer nemogu *izračunati zvečeću od njih sebi korist*."⁷⁶

Komentirajući nesretnu sudbinu Lincolnovu, napisane su vrlo značajne riječi, koje pokazuju povezanost čitavog slobodoumnog svijeta, bez obzira na međusobne geografske udaljenosti:

"Ako i nije u našoj domovini bilo manifestacijah u slavu pokojnoga Lincolna, bilo ih je drugdie, a to je dokaz da *sav izobraženi sviet osudjuje i merzi takove čine*. Ovim povodom, pokazalo se je dakle, da su *obadvie pole svieta jedna drugoj sercu privrasle i da su se bratimstvom opasale*."⁷⁷

5.2. Pozor o sukobu sjevera i juga i percepcija američkog društva

• Redakcija je *Pozora* u svojim tumačenjima zbivanja u Sjevernoj Americi izravnila, sklonija ih povezivati s aktualnom situacijom u Hrvatskoj, ali i otvorenije navijati za stvar Unije. Vijesti i uvodni komentari vanjskopolitičkih zbivanja jedine su informacije o Americi. Za čitavo ovo vrijeme nije objavljen niti jedan opisni tekst o američkom društvu uopće.

Za razliku od *Narodnih novina Pozor* je našao potrebnim obavijestiti o promjeni administracije u Washingtonu.

"Iz Londona, 19. studenoga. Po viestih iz New Yorka od 7. o.m., izabran je Lincoln za predsjednika, a Hamelin za podpredsjednika. Lincoln imao je u New Yorku većinu od 10.000 glasovah."⁷⁸

Najveći je broj informacija dugačak svega nekoliko redaka. Vijesti su mnogobrojne, ali njihova količina ne razjašnjava uvijek što se zapravo događa u Americi. Komentara nema mnogo, ali su unatoč svojoj kratkoći, vrlo jasni i ne ostavljaju nikakve dvojbe na čijoj je strani uredništvo *Pozora*.

"Kad bi za nas odlučna bila vještina generalah i dobivene bitke, a ne *vadianost i pravda načelah*, za koje se mejdani diele, mi bi već davno poželjeli konačnu pobjedu jugu."⁷⁹

Izvještavajući o uspjesima Unije na bojištu početkom 1862. g. kaže se izrijekom: "Mi, koji smo uvijek bili prijatelji uniji, možemo se tomu samo radovati."⁸⁰ "Unija će nadvladati i s njom načelo slobode i napretka"⁸¹, ili "će se razpoloviti u dvie države na veliku nesreću republike i čoviečanstva"⁸². "Rebelija južna je ne samo u svom izvoru griešna i opaka nego i u posljedicaah slabeći divno napredujuću republiku."⁸³ "Korist čoviečanstva zahtievu"⁸⁴ da

⁷⁶ NN, br. 53, 02. IX. 1862. g., 209.

⁷⁷ NN, br. 103, 05. V. 1865. g., (Kraljica englezka i udova Lincolnova).

⁷⁸ Pozor, br. 45, 22. XI. 1860. g., 92, (Najnovine viesti).

⁷⁹ Pozor, br. 154, 09. VII. 1863. g., 613, (isto).

⁸⁰ Pozor, br. 57, 10. III. 1862. g., 131, (isto).

⁸¹ Pozor, br. 115, 19. V. 1862. g., 339, (isto).

⁸² Pozor, br. 297, 29. XII. 1862. g., 1001, (isto).

⁸³ Pozor, br. 257, 08. XI. 1862. g., 857, (isto).

⁸⁴ Pozor, br. 249, 29. X. 1862. g., 827, (isto).

se "grozni rat bratoubojički" što prije okonča i onemogućuje pokušaji "laži-parlamenta" "nazovi-predsjednika"⁸⁵ *Jeffersona Davisa* da "stvore novu državu, gnjezdo robova-nja"⁸⁶.

Iznimno se opsežno izvještavalo o aferi s brodom "Trent", a vijesti se komentiraju negativno za Engleze. Takav antibritanski ton vidljiv je i kod izvještavanja o nekim drugim događajima.⁸⁷

"Osim toga prenu se tu *stara mržnja na Englezku, kojom mržnjom svaki Anmerikanac reži*. Englezka je uvijek u pomorskih ratovah za sebe najšira prava posvojila. Ona je naročito, kad se Amerika za neodvisnost s njom borila amerikanškog poslanika Laurensa na holandskoj ladji uhvatila pak su onda pravosudnici englezki dosudili, da je ratujućim silam prosto poslanike i depeše protivničke sile loviti. No i to se zna, da za Englezku valja ona rieč: quod licet Jovi, non licet bovi" i te nije gotova priznati drugim ona prava, koja za sebe traži. Nije dvojbe, da će Englezka protestovati i zubima škripati, *ali nije s druge strane ni o tom dvojbe, da će Amerika do živca tjerati*."⁸⁸

"Kad je toliko nevolja za nove važne događaje, onda novinari moraju o jednoj stvari češće govoriti, te je i nam opet govoriti o razpri engleko-amerikanškoj. (...) Otuda misle neki, da Lincoln želi rat najviše poradi Kanade koju bi sada od Englezah zadobiti mogao, a dobivši Kanadu da bi lasno pregorio odcjepljenje južnog saveza. (...) S druge strane *mogla bi se i Englezka ljuto prevariti*. kao što se njekoč ljuto prevarila ciela Europa naprama Francezkoj, da joj sada padne na um na svaki način upotrebiti nepriliku amerikanške republike i zametnuti na silu rat, kako bi upropastila Ameriku. *Amerikanci nisu baš plašivice a pogibelj i nevolja mogla bi ih na najveća požrtvovanja uzpaliti*."⁸⁹

Povezivanje europske problematike s građanskim ratom u Americi često je i u drugim priložima. Sjedinjene Države nada su za sve napredne ljude u Evropi, a glavnu riječ u budućim političkim zbivanjima u svijetu igrat će "mladi gorostasi", Rusija i "amerikanška republika".

"Ovako si Europa mora razbijati glavu s onim što biva u Americi, a to će što dalje to više bivati; *jer će Amerika to više djelovati svojim uplivom na Europu*."⁹⁰

"Bilo što bilo, *mi se nadamo i radujemo pobjedi sjeverne Amerike, u koju su već do sada slobodni ljudi neslobodne Europe upirali s nadom oči svoje a onda će još i smjelije upirati, kada Amerika, prikupiv sve svoje sile, uzmogne i na Europu uplivom svojim djelovati*.

Imade slobodoumnih listovah u Europi, koji krive predsjednika Lincolna da mu nije namjera osloboditi zarobljene crnce u južnoj Americi, nego mu je više stalo do vlade. imade ih, koji bi radi, da Lincoln one robeve odmah proglasi slobodnimi i razpusti na buntovnike južne. - Mi mislimo da će Lincoln bolje poznavati potrebe i okolnosti Amerike, nego li europski listovi, te

---

⁸⁵ Pozor, br. 63, 17. III. 1862. g., 147, (isto).

⁸⁶ Pozor, br. 257, 08. XI. 1862. g., 857, (isto).

⁸⁷ Pozor, br. 2, 28. I. 1862. g., 43, (Današnji obzor po svijetu: Ministerijalni list englezki "Observer", *pozivlje sve velike sile europske da interviraju u Americi na korist juga kako bi u ime civilizacije prestao krvavi rat gradjanski*. Da podupre javno mnijenje navodi primjer iz povjestnice. (...) A mi bismo upitali "Observera" zašto on nesvjetuje Europu da u ime civilizacije intervirira na korist Hercegovine proti Omerpaši? *No već se od davnih vremenah znade, da je Englezkoj prvi zakon civilizacije traži najprije svoju korist*.)

⁸⁸ Pozor, br. 288, 14. XII. 1861. g., 642, (Englezka).

⁸⁹ Pozor, br. 6, 09. I. 1862. g., 11, (Današnji obzor po svijetu).

⁹⁰ Pozor, br. 120, 24. V. 1862. g., 357, (isto).

će bolje umjeti liek pronaći! On bi mogao ovako strašno sredstvo upotriebiti, da obori neprijatelje jedinstva republike. Nadoći će dobra i *oslobodjenje crnacah. koje valja malo po malo na to pripremiti*. Pokori li sjever južnu bunu, nije sumnje da će za dugo na vladu dolaziti muževi stranke, u koju spada Lincoln, a ova će stranka taj cilj goniti sve dotle, dok ga nepostigne. *Onda će Amerika, s nutra podpuno slobodna, s vana neizmijerno jaka, vjekovito pritiskivati absolutne monarhije europejske, ako ih absolutnih do ono doba i bude.*"⁹¹

Više je napisao govorilo o nesposobnosti i nedovoljnoj odlučnosti predsjednika Lincolna za obnašanje visoke dužnosti na koju je izabran. Općenito su pozitivno usmjerene vijesti o administraciji Abrahama Lincolna malobrojne.

"Neznamo, čemu se nada predsjednik Lincoln; ali njegova vojska nije još ni dan danas ništa odlučno izvela, a vrijeme izteče; nepovrati li on unije, tko zna hoće li ju njegov nasljednik, po svojoj prilici MacClellan, hotjeti uzpovratiti."⁹²

"Englezka boji se Francezke, Francezka Englezke, Austrija opet Francezke. Kako da su valjano shvaćeni interesi naroda u tolikoj neprijateljskoj opreci među sobom. Lažljiva, perfidna diplomacija, jedina ona tvori ovakove posebne interese, a ne pravi položaj stvari. *Da su nam muževi, ako ne onako umni, ali barma značajni kakov bijaše Washington, taj najveći državnik, kojega mudrost i plemenita duša nikada se nepritaji, koji je pokazao svietu, da se i najveća državnička vještina neoslanja na drugi no jedino na temelj obće čudorednosti; da su laž, varka, himba i lukavština tek sredstva, kojim se služe ljudi slaba uma; a da su nam takovi muževi ujedno i diplomati, koliko jadah prištedilo bi se bilo tužnim narodom!*"⁹³

Određeno divljenje i vjera u američke demokratske institucije naglašeni su na više mjesta:

"Samo se sada general M'Clellan, satrvši buru južnu, mogao krenuti vratom slobodi Amerike; predsjednik Lincoln, da je već sada skućen pod upliv vojničtva; da časnici bez straha i stida govore, kako će za malo naperiti topove na kapitol vashingtonski. *Ovo bi bila dakako velika nesreća, ali mi mislimo, da u Americi gdje su same slobodne i republikanske tradicije, nisu mogući Cromwelli i Napoleoni monarhične Europe. Na svaki način nije slobodno ovim glasovam lahke ruke vjerovati.*"⁹⁴

"(Ravnopravnost u Americi). Narod. listom piše iz Madisone, u viskonskoj državi sjeverne Amerike, da je tamo u zakonodavnom sboru bila zaključeno, da se ima godišnje izvješće gubernatora i českim jezikom tiskati. U obće se širi česka narodnost u sjevernoj Americi, gdje imaju Česi i posebne svoje novine, kao što su n.pr. Slavin i još jedan ili dva lista."⁹⁵

Najizravnije aludiranje na uređenje Habsburške Monarhije i položaj same Hrvatske u njoj jest u dvjema vijestima iz svibnja 1862. g.

"*Centralistički bečki listovi, proričuć sjeveru sigurnu pobjedu, svjetuju mu, neka dosadanji ustav preustroje, dakako na korist centralizacije. A nam se čini, da se jug upravo zaratio sa sjeverom, što se bojao centralizacije. Ne bili dakle vashingtonska vlada poslušav savjet bečkih centralistah, načinila rat u Americi vjekovitim. Jer centralizacija, vrlo korisna gdje je naravna,*

⁹¹ Pozor, br. 32, 08. II. 1862. g., 63, (isto).

⁹² Pozor, br. 291, 19. XII. 1862. g., 931, (Današnji obzor po svietu).

⁹³ Pozor, br. 178, 06. VIII. 1863. g., 708, (isto).

⁹⁴ Pozor, br. 30, 06. II. 1862. g., 59, (isto).

⁹⁵ Pozor, br. 87, 17. IV. 1863. g., 348. (Različite političke viesti). Jedina vijest koju s Narodne novine objavile u svezi s iseljavanjem Europljana u Ameriku bilo je pismo nekog Westfalca, koji se iselio prije desetak godina. Njegove pritužbe na teški položaj običnih radnika u Americi uredništvo je komentiralo "kako stvari ondje stoje, po kojem će mnogomu proći volja na izselenje". (NN, br. 218, 24. IX. 1864. g., Amerika).

mora upropastiti onu državu. u kojoj centralizirati znači više od polovine državljanah moralno umarati."⁹⁶

*"Gdje je duboko i vruće domoljublje, ondje je domovina sigurna, a ondje je najviše domoljublja, gdje građani najviše prava i pravde uživaju."*⁹⁷

6.0. Zaključak

Analizu sam informacija iz kojih je moguće iščitati odnos hrvatske javnosti prema Sjedinjenim Američkim Državama uopće i Američkom građanskom ratu napose, vršio na osnovi dvaju zagrebačkih dnevnika - *Narodnih novina* i *Pozora*. Relevantni su podaci prikupljeni u razdoblju od rujna 1860. do svibnja 1865. g. Kako je *Pozor* zabranjen početkom siječnja 1864. g., od toga datuma dalje praćene su samo vijesti iz *Narodnih novina*.

Kvantitativni podaci pokazuju da je broj članaka dužih od 30 redaka objavljenih u tome periodu o Americi razmjerno malen. Obilje vrlo kratkih vijesti, najčešće ne duljih od nekoliko redaka, nije moglo dati jasnu informaciju o tome što se zapravo zbiva na sjevernoameričkom kontinentu. To se prije svega odnosi na prve mjesece sukoba. *Narodne novine* tako uopće nisu obavijestile svoje čitateljstvo da je za 16. predsjednika SAD-a izabran *Abraham Lincoln*. Situacija se donekle poboljšava u 1862. g., kada je više od polovine brojeva *Pozora* i trećine *Narodnih novina* objavilo informacije u svezi s ratom. U određenim se razmacima objavljuju i dulji članci koji govore o veličini pobunjenih država, njihovim ljudskim i gospodarskim potencijalima i sl. Njihova površnost ipak nije mogla objasniti "tko je tko?" u Sjedinjenim Državama.

U *Narodnim su novinama* tada objavljeni i feljtonski članci o životu u glavnom američkom gradu. Interes je ponešto opao u 1863. g. Kako se tada (1862. i 1863. g.) odigrao niz znamenitih bitaka, objavljavani su, osobito u *Pozoru*, njihovi vrlo detaljni opisi. Gotovo začuđuje da u 1864. g. prosječno svaki deveti broj *Narodnih novina* donosi vijest o Sjedinjenim Državama. Upravo je suprotno stanje neposredno prije završetka sukoba i nakon njegova kraja, kada su *Narodne novine* prepune analitičkih članaka, govora novog predsjednika *Johnsona* i drugih važnih političara.

Među vijestima o neeuropskim zbivanjima tome razdoblju, uz informacije iz Meksika, najviše je upravo obavijesti o Americi. U eurocentričnom se obzoru prosječnog Europejca, pa tako i obrazovanijeg hrvatskog građanina, Amerika doživljavala kao neobično udaljena zemlja. Ukupan je broj informacija u dvama zagrebačkim dnevnicima o Američkom građanskom ratu iako ne malen, kvalitativno vrlo neujednačen.

Iz objavljenih je vijesti, pa i onih najkraćih, razmjerno lako otkriti stav prema zaraćenim stranama. Za oba je dnevnika nesporno da se Sjever bori za pravdu i napredak. Strane novine iz kojih se crpu obavijesti također su uglavnom sjevernjačke. Ukinuće ropstva, institucije kojoj u modernom svijetu nema mjesta, drži se za prvi i najvažniji cilj sukoba. U tome svjetlu valja ponajprije razumijevati želju za pobjedom Sjevera, cilj čije je borbe redovito opisivan vrlo svečano, katkad patetično. Ustavna problematika sukoba, iako je dotaknuta više puta, nije detaljnije objašnjavana. Jasno je rečeno samo

---

⁹⁶ Pozor, br. 117, 21. V. 1862. g., 345 (isto).

⁹⁷ Pozor, br. 120, 24. V. 1862. g., 357, (isto).

da je ustav na strani Unije, a ne pojedinih država (*Narodne novine*). Ne uspoređuje se aktualna američka situacija i prilike u Hrvatskoj i Monarhiji. *Pozor* je skloniji, baš kao što i priliči oporbenjačkom listu, povezivati sjevernoamerička zbivanja s europskom problematikom. Napose se ističe opreka apsolutizma i demokracije, a *Narodne novine* spominju kako su u Americi liberalizam i *rabotari* i *seljaci* sjevera, pobijedili *boljarstvo*. Oba dnevnika, a osobito *Pozor*, iznimno negativnim tonovima opisuju ulogu Engleske i Francuske u sukobu.

Crno-bijela tehnika opisivanja zbivanja u ratu Konfederacije i Unije narušena je tek u nekoliko članaka objavljenih godine 1862. i 1863. Tada se kritizirala politika predsjednika Lincolna, vjerojatno pod utjecajem izgubljenih bitaka njegovih generala.

Objavljeni revijalni članci, komentari i vijesti o Amerikancima su izvještavali kao o hrabrim i praktičnim ljudima. Materijalno, novac i vječni pokret, najčešće im je na prvom mjestu. Sve nastoje racionalizirati, što se ogleda i u preciznim i jezgrovitim službenim spisima. Kao kuriozum se ističe kako je sve više žena zaposleno u odvjetničkim uredima i na sličnim poslovima. Ravnopravni su i iseljenici koji se mogu služiti vlastitim jezikom u upravi i izdavati vlastite novine (objavio *Pozor*). Priznaje im se istančan osjećaj za arhitektonsko oblikovanje, ali ne i kiparski talent. Najveći dojam na Europljane, autore ovih članaka, ostavljala je činjenica da je svaki američki političar, ma na kojoj se visokoj funkciji ranije nalazio, nakon završetka mandata ili neizbora, lako napuštao svoj položaj.

Kako su ove karakteristike objavljivane bez komentara, a u pet su godina jedine koje se mogu pročitati u ovim zagrebačkim dnevnicima, vjerojatno je da se stav prosječnog čitatelja o Sjedinjenim Državama i američkom društvu nije mogao značajnije razlikovati. Budući je značaj i veličina Amerike bio naslućivan, a o njezinim je građanima vladalo, u osnovi, pozitivno mišljenje. Zanimljivo je da su već tada postojali određeni stavovi (predrasude?), kao primjerice ona o umjetničkom ukusu ili materijalnom usmjerenju Amerikanaca.

Zusammenfassung

DER AMERIKANISCHE BÜRGERKRIEG UND DAS BÜRGERLICHE KROATIEN

Tvrtko Jakovina

Der Autor versuchte durch eine Analyse der Nachrichten und Artikel, die in den Zagreber Tageszeitungen "Narodne novine" und "Pozor" von September 1860 bis Mai 1865 erschienen, festzustellen, inwieweit die kroatische Öffentlichkeit über die Ereignisse in den Vereinigten Staaten von Amerika informiert war. Er beschrieb kurz die kroatische Emigration in Amerika, die sich in der ersten Hälfte des 19. Jhs. dort befand, deren Teilnahme am Bürgerkrieg und die rechtliche Grundlage für diesen Konflikt in den Vereinigten Staaten.

J U B I L A R N I
H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

posvećen je

prof. dr. Jaroslavu ŠIDAKU,

*njegovu osnivaču i glavnom uredniku
(1948 – 1985)*

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

Petar STRČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Cijena ovog broja iznosi 200 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Mišljenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske br. 532-03-1/7-94-01 i 5320317-96-01
od 18. XI. 1994. i 1. III. 1996. časopis je oslobođen plaćanja poreza na promet.

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, prosinac 1997.